

Asia: VN/20785/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024-2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Esityksen mukaan eräitä etuuksia ja rahamääriä, jotka on sidottu kansaneläkeindeksiin tai elinkustannusindeksiin, ei tarkistettaisi siten kuin kansaneläkeindeksistä annetussa laissa säädetään tai elinkustannusindeksin muutosta vastaavasti vuosina 2024-2027. Lisäksi eläkkeensaajan asumistuesta annettua lakia muutettaisiin väliaikaisesti siten, että asumistuessa huomioon otettavien lämmitys-, vesi- ja kunnossapitokustannusten määriä, keskimääräisiä asumismenoja sekä asumismenojen enimmäismääriä ei tarkistettaisi vuosina 2024-2027. Esitys liittyy valtion vuoden 2024 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Lait olisivat voimassa vuoteen 2027 saakka, mutta kuitenkin siten, että etuuksien ja rahamäärien tarkistusten tekemättä jättämisen vaikutus etuuksien ja rahamäärien reaaliseen tasoon olisi enintään 10,2 %.

Esitys perustuu Orpon hallituksen hallitusohjelmaan, jossa tavoitteena on julkisen talouden tasapainottaminen. Ehdotettua etuuksien ja rahamäärien tekemättä jätettävää indeksitarkistusta ei olisi tarkoitus korvata myöhemmin tehtävillä indeksikorotuksilla. Lapsiperheiden tukemiseksi esitetään muutettavaksi lapsilisälakia korottamalla 4. ja 5. sekä sitä useamman lapsen lapsilisää, lapsilisän yksinhuoltajakorotusta sekä alle kolmivuotiaiden lasten lapsilisää.

Hyvinvointiala Hali ry katsoo, että hallitusohjelmassa linjattujen sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten yhteisvaikutukset pitää arvioida huolellisesti ennen lopullisten päätöksen tekemistä. Nyt lausuttavana olevassa esitysluonnoksessa on todettu, että vaikutusarviot koskevat vain tässä hallituksen esityksessä ehdotettuja muutoksia, eivätkä ne sisällä arviota ristikkäisvaikutuksista muiden hallituksen vuodelle 2024 linjaamien sosiaaliturvan muutosten kanssa, joista eduskunnalle annetaan syksyllä 2023 useita hallituksen esityksiä. Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee eri

muutosten yhteisvaikutuksista kotitalouksiin erillismuistion, joka toimitetaan eduskunnalle hallituksen esitysten yhteydessä.

Esityksen lausuntoaika on poikkeuksellisen lyhyt, vain viisi arkipäivää. Lyhyttä lausuntoaikaa on perusteltu budjettilakien valmisteluajataululla. Hali ry huomauttaa, että lyhyt lausuntoaika ja kiireellinen valmistelu vaikuttavat eri tahojen mahdollisuuteen antaa perusteltuja ja kattavia kommentteja esityksestä, mitä voidaan pitää paitsi hyvän säädösvalmistelun periaatteiden vastaisena, myös lainsäädännön laatua heikentävä toimintatapana. Erityisen tärkeää huolellisten vaikutusarviointien ja riittävien kuulemisten toteutuminen on silloin, kun valmisteltavalla esityksellä on merkittäviä vaikutuksia haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin. Erityisenä puutteena voidaan pitää sitä, että lakiehdotuksessa ei ole arvioitu muutosten vaikutuksia vammaisiin henkilöihin.

Hyvinvointiala HALI ry:n noin 1 500 jäsenyönantajaa (yrityksiä ja järjestöjä) työllistää noin 100 000 työntekijää, jotka ovat lähes kokonaan sosiaali- ja terveydenhuollon tai varhaiskasvatusalan ammattihenkilöitä. Liiton jäsenyönantajien tuottamia asumisen sisältäviä palveluita tuotetaan laajasti esimerkiksi ikääntyneiden ympärivuorokautisessa hoivassa, vammaispalveluissa sekä mielenterveys- että päihdepalveluissa sekä lastensuojelussa. Valtaosa asiakkaista on eläkkeen saajan asumistuen saajia. Eläkkeensaajan asumistukea saavat henkilöt ovat valmiiksi pienituloisia, usein yksin asuvia ja ikänsä tai terveydentilansa johdosta paljon palveluita ja tukea tarvitsevia henkilöitä, jotka eivät esimerkiksi sairauden tai vamman vuoksi kykene työskentelemään. Tälle ryhmälle muutto tai muunlainen omista asumismenoista tinkiminen voi olla käytännössä mahdotonta tai vähintään hyvin haastavaa.

Hali ry pitää ongelmallisena, ettei eläkkeensaajan asumistuessa huomioon otettavien kulujen ja asumismenojen enimmäismääriin tehdä tarkistuksia, vaikka kustannuksiin on odotettavissa nousua. Jos asumisen tuki ei riittävästi seuraa muiden elinkustannusten nousua, joutuu tuen saaja tinkimään jo lähtökohtaisesti pienistä käteen jäävistä tuloista. Yhtälöä vaikeuttaa hallitusohjelmaan kirjattu lääkkeiden hintoja nostava veronkorotus ja mahdollisuus periä nykyistä korkeampia erikoissairaanhoidon asiakasmaksuja. Tällöin etuutta saava henkilö voi joutua tinkimään toimintakykyä ja kotona asumista tukevista palveluista, lääkkeistä tai terveydenhuollosta.

Hali ry huomauttaa myös lapsivaikutusten arvioinnin olevan puutteellinen. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan kaikissa lasta tai lapsia koskevissa päätöksissä on ensisijaisesti harkittava lapsen etu, eli tarkasteltava, miten ehdotettu ratkaisu vaikuttaa lapsen oikeuksien toteutumiseen. Esityksessä käydään läpi muutosten vaikutuksia perheiden toimeentuloon ja tunnistetaan pienituloisuuden kasvu, mutta lapsiperheköyhyyden vaikutuksia lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja kehitykseen sekä oikeuksien toteutumiseen ei ole arvioitu. Yksi näistä tarkempaa arviointia vaativista vaikutuksista koskee yksityisen hoidon tuen indeksitarkastusten tekemättä jättämistä.

Yksityisen hoidon tukea maksetaan silloin, kun alle kouluikäistä lasta hoitaa yksityinen varhaiskasvatuksen tuottaja tai palkattu hoitaja. Vuonna 2022 yksityisen hoidon tuen saajia oli n. 11

600 ja tukea maksettiin n. 14 000 lapsesta. Yksityisen hoidon tuki maksetaan suoraan. Esityksen mukaan yksityisen hoidon tuen määrässä tarkistusten jäädytyksen vaikutus olisi hoidettavaa lasta kohden enimmillään n. 52 euroa kuukaudessa (hoitoraha ja täysi hoitolisä). Vaikka etuus maksetaan palveluntuottajalle, kohdistunee jäädytyksen vaikutus esityksen mukaan tosiasiallisesti perheisiin, sillä lapsen yksityisestä varhaiskasvatuksesta perittävää maksua, tai vanhempien itse työsuhteiselle hoitajalle maksamaa palkan osuutta todennäköisesti korotetaan. Käytännössä tämä tarkoittaisi myös sitä, että ero yksityisen ja julkisen varhaiskasvatuksen asiakasmaksuissa kasvaisi entisestään, ellei kunta omalla päätöksellään korottaisi kunnan maksamaa yksityisen hoidon tuen kuntalisää, kompensoiden tällä tavoin indeksitarkistusten jäädytyksen vaikutusta. Yksityisen hoidon tuen indeksitarkistusten tekemättä jättämisellä saattaa olla vaikutusta julkisen varhaiskasvatuksen kysyntään. Perheet saattavat valita yksityisen palvelun sijasta kunnallisen varhaiskasvatuspalvelun, vaikka lapsen oikeuksien näkökulmasta keskeistä olisi turvata mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä.

Näkemyksemme mukaan esitys vaikeuttaa yksityisten toimijoiden mahdollisuuksia vastata kasvavaan palvelutarpeeseen erityisesti ikäihmisten asumis- ja hoivapalveluiden osalta. Palveluntuottajat vastaavat jo tällä hetkellä hoivakiinteistöjen kohonneista kustannuksista siten, että asukkailta perittävä vuokra on alikatteellinen. Vallitsevan käytännön mukaisesti palveluntuottajien mahdollisuus veloittaa vuokraa on rajattu eläkkeensaajan asumistuen maksimikorvaukseen, ja indeksin tarkistamatta jättäminen rajoittaa palveluntuottajien mahdollisuuksia vastata kasvavaan palvelutarpeeseen.

Hyvinvointiala Hali ry toteaa, että hallituksen esitykseen kirjattua tavoitetta tasapainottaa julkista taloutta voidaan sinänsä pitää painavana ja ymmärrettävänä perusteluna sosiaaliturvajärjestelmään kohdistettaville muutoksille. Tilanteessa, jossa toimeentuloa turvaavia etuuksia koskevia muutoksia valmistellaan rinnakkain ja nopealla aikataululla, on kuitenkin vaikea arvioida yksittäisten esitysten vaikuttavuutta itse tavoitteeseen, ja toisaalta näiden esitysten kohtuullisuutta esitysten kohteena oleviin tuen saajiin. Pelkästään nyt esitetty muutos sisältää useiden etuuksien indeksien jäädytyksen verrattain pitkäksi ajaksi, jolloin esityksen vaikutuksia yksilöiden asemaan ja palvelujärjestelmään tulisi seurata ja arvioida esimerkiksi ensimmäisen vuoden jälkeen.

Lindeberg Laura
Hyvinvointiala HALI ry